

Research Article

DOI: 10.22124/jol.2024.26783.2452

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal
Vol . 15, No.2, Fall (2024) & Winter 2025(Serial 30)

The actors involved in criminal policy in French law

1. Shahram Ebrahimi,

Associated Professor, Faculty of law and political science, Shiraz University. Shiraz, Iran.
(Corresponding Author shahram.ebrahimi@gmail.com)

Submit Date:2024/02/17

Accept Date:2024/11/14

Abstract:

The criminal phenomenon has always disrupted the public order of human societies and endangered the financial, moral, economic, and political security of individuals and states. Societal reactions to this phenomenon are manifested through the development and implementation of criminal policies. These measures sometimes take the form of criminalization or decriminalization and sometimes involve responses and various treatment methods. The development and implementation of criminal policies are carried out by various governmental and non-governmental actors and, like other policies, rely on research outcomes and data from criminological studies on delinquency and criminals. This allows these actors to act with knowledge and competence in various aspects of crime, for planning and legislation. However, after sending a text resulting from scientific research to Parliament, individuals and institutions find their place in the appropriate legislative process, where they introduce their own political, ideological, and legal or professional interpretations of individual rights and freedoms into the bill and ultimately into the text of the law, thus altering the initial nature of the text. This ultimately leads to a certain apathy among non-governmental actors in participating in the drafting of bills

Key Words: *criminal policy, criminological studies, French law , public order, non-governmental actors*

1. Introduction

The article begins by defining the concept of "criminal policy," which includes the responses of a state to crime, such as the criminalization and sanctioning of deviant behavior. It emphasizes that criminal policy is developed not only by governmental institutions but also by various non-governmental actors, including researchers and NGOs. In France, this process is influenced by structural, social, economic, and political factors. Historically, public policy development was long the exclusive domain of Parliament and the Senate, but since the 1960s, sociological institutions and NGOs have begun to participate.

2. Methodology

This research, by implementing descriptive-analytical method and using references in field of criminal law, criminal jurisprudence and criminal policy. The methodology involves analyzing the participation processes of actors in developing criminal policies in France, with a particular focus on different categories of actors:

Key actors: These play a central role in drafting laws, including the government, ministries (especially the Ministry of Justice), and permanent and temporary consultative bodies such as the Council of State or ad hoc commissions.

Peripheral actors: These influence criminal policy indirectly through intellectual contributions or activist efforts, including academics, judges, unions, and professional associations.

The study also examines how both national and international actors influence lawmaking in France, taking into account the role of the European Union and the Council of Europe in harmonizing criminal policies.

3. Results and Discussion

The article addresses the complex dynamics governing the drafting of criminal laws in France. It highlights how actors can alter the course of a bill through their interventions at various stages of the legislative process. Ministries and central offices play a crucial role in drafting legislative proposals, which, once in Parliament, are often amended based on external influences from various actors. It is also emphasized that France, as a member of international organizations, must consider international norms and recommendations when drafting its domestic laws, particularly those of the European Court of Human Rights.

The process of developing criminal policies in France is described as particularly complex and slow due to the involvement of many actors, both national and international. The study notes the slowness and complications in implementing laws because of multiple interventions and the diversity of interests involved (political, administrative, economic, etc.). The findings show that despite the involvement of non-governmental actors, the final power remains concentrated in the hands of state institutions, particularly the government and Parliament. However, recent social movements like the "Yellow Vests" have challenged this model of governance by demanding a more participatory democracy, with proposals for citizen-initiated referendums.

4. Conclusions

The article concludes that the process of developing criminal policy in France remains dominated by governmental institutions, but non-governmental actors and international norms are playing an increasingly important role. However, recent social movements reveal a growing public desire for more direct participation in legislative decision-making. The document suggests that there are lessons to be learned from the participatory mechanisms established in France that could improve processes in other countries, such as Iran, which shares some legal similarities with France.

This summary highlights the essential aspects of the involvement of actors in criminal policy development in France, while also emphasizing the challenges and potential future evolutions in this field.

5. Selection of References

- Allinne, Jean-Pierre, Gouverner le crime, Les politiques criminelles françaises de la révolution au XXIème siècle, Tome 2 - Le temps des doutes, L'Harmattan,2004, p.204.
- BERNAT de CELIS, Jacqueline, Fallait-il créer un délit d'usage illicite de stupéfiants ? C.E.S.D.I.P,1992, N 54, P.13
- BORRICAND, Jacques, La criminologie, enseignement et formation: pour quoi faire? Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, Genève, Vol. 44, n.4 (Octobre-Décembre 1991), p. 409.
- Bourdieu, Pierre, La force du droit, Eléments pour une sociologie du champ juridique, A.R.S.S n 64,1986
- Borricand, jacques, Du nouveau dans la fabrique de la loi en France, sous presse,2024.
- Cimamonti, Sylvie, Le processus d'élaboration de la loi Sécurité-Liberté : loi du 2 février 1981, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1983, 540 p.
- Courant, Dimitri, La Convention citoyenne pour le climat, une représentation deliberative, Revue Projet 2020/5 (N° 378), p. 60
- Delmas-Marty, Mireille, Modèles et Mouvements de Politique Criminelle, Paris, Economica, 1983, p.177
- Ekkehart, Muller-rappard, Role et impact de la criminologie dans la collaboration interetatique et l'harmonisation des législations et pratiques penales nationales, notamment en europe, Revue internationale de criminologie et de police technique,1985, p.397.
- Lazerges, Christine, Hubert Delesalle, Parlement et parlementaires dans l'élaboration de la loi pénale, RSC 2000. 145

Citation:

Ebrahimi, sh (2024&2025), "The actors involved in criminal policy in French law", **Criminal Law Research**, 15(30), pp. 7-25. DOI: 10.22124/jol.2024.26783.2452

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

کنشگران سیاست جنایی؛ مطالعه موردی سیاست جنایی فرانسه

۱- شهرام ابراهیمی*

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

✉ shahram.ebrahimi@gmail.com

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲ / ۱۱ / ۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳ / ۰۸ / ۲۴

چکیده:

واکنش جوامع در مقابل پدیده مجرمانه از طریق تدارک و تدوین سیاست جنایی یعنی از یک سو، با جرم‌انگاری-تخلف‌انگاری و از سوی دیگر، با پاسخ‌گذاری، پاسخ‌گزینی و پاسخ‌دهی انجام می‌شود. تنظیم و تدارک سیاست جنایی، توسط کنش‌گران دولتی و غیر دولتی صورت می‌پذیرد. این تدارک، اصولاً مبتنی بر نتایج پژوهش‌ها و داده‌های حاصل از مطالعات حقوقی، جامعه‌شناختی، جرم‌شناختی و ... پیرامون بزه، بزه‌کار، بزه دیده و پاسخ‌های مختلف به بزه‌کاری است. اما پس از تقدیم یک لایحه به مجلس، اشخاص و نهادهای مختلف و نیز کنش‌گران نامرئی، در ادامه فرایند قانون‌گذاری، خوانش سیاسی، عقیدتی، حقوقی و یا صنفی خود از حقوق و آزادی‌های فردی را در متن لایحه و در نهایت در متن قانون وارد می‌کنند. به طوری که متن نهایی گاه ماهیت اولیه خود را از دست می‌دهد، مسأله‌ای که در درازمدت موجب بی‌انگیزگی کنش‌گران به‌ویژه غیر دولتی در مشارکت در تدوین لوایح می‌شود. در این مقاله به روش مطالعه موردی، کنش‌گران سیاست جنایی فرانسه در فرایند تقدیم و تصویب قوانین کیفری مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، سیاست کیفری، سیاست‌گذاری جنایی، پاسخ‌گذاری، جرم‌انگاری، تخلف‌انگاری، عدالت کیفری.

مقدمه

اصطلاح سیاست جنایی به‌عنوان رشته مطالعاتی علمی، اگرچه برای نخستین بار توسط «آنسلم فون فونترباخ» در کتاب «حقوق کیفری» او که در سال ۱۸۰۳ چاپ و منتشر گردید، به‌کاربرده شده است (Laserge, 1401:13) لیکن مفهوم و قلمرو آن در طول زمان گسترش یافت. در واقع سیاست جنایی از مفهوم مضیق، یعنی سیاست عدالت کیفری به‌سوی مفهوم موسّع، یعنی «سیاست جنایی» و سیاست اجتماعی کنترل جرم به معنای امروزی آن تحوّل پیدا کرد. بدین ترتیب، سیاست جنایی در مفهوم اخیر، به عقیده استاد دلماس مارتی، در قلمرو وسیع تری به نام «سیاست عمومی» یک کشور (یک دولت) قرار می‌گیرد. سیاست جنایی در مفهوم موسّع آن شامل کلیه اقدام‌های (کیفری و غیرکیفری) و تدابیر پیشگیرانه به یکی از قلمروهای حقوقی – سیاسی – اجتماعی تبدیل می‌گردد که در واقع، قوای عمومی یک دولت در سطوح بالا و نه صرفاً سازمان‌های قضایی و پلیسی آن دولت، باید در برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و اجرای آن مشارکت کنند. (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۸: ۴۵).

یکی از محورهای مطالعه در این حوزه، تحلیل متغیرهای تعیین‌کننده در تدوین سیاست جنایی یعنی متغیرهای ساختاری، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است.^۱ در فرانسه تا دهه ۱۹۶۰ میلادی، مطالعه، برنامه‌ریزی، تدوین و تدارک سیاست‌های عمومی، صرف‌نظر از نوع گرایش سیاسی دولت حاکم (قوه مجریه)، در انحصار نهادهای دولتی حاکمیت بود. به عبارت دیگر، تدوین سیاست‌ها و امر به اجرای آن در دست پارلمان و مجلس سنا، یعنی برگزیدگان مردم قرار داشت؛ اما به تدریج، برخی موسسه‌های مطالعاتی جامعه‌شناختی، ضمن اظهار علاقه به بررسی سیاست‌های عمومی، مطالعات میان رشته‌ای جامعه‌شناختی، حقوقی، علوم سیاسی با هدف نقد ساختارهای سیاست‌گذاری را آغاز و بر نقش سازمان‌های مردم‌نهاد اروپایی تأکید کردند (Cimamonti, 1983:540). در سال‌های اخیر، موضوع مشارکت جامعه مدنی در برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی شهرداری‌ها و شورای شهر در سطح محلی نیز اهمیت زیادی پیدا کرده است. بدین سان، امروزه در کشورهای مردم‌سالار، با «گذار از منطق حکمرانی براساس نظام هرمی و سلسله مراتبی به سمت یک منطق توأم زمامداری مشارکتی» (Borrucand, 2024:1) روبه‌رو هستیم. با این حال، همچنان فرایند اصلی تدوین سیاست‌های عمومی در انحصار دولت و مجلس است. اگرچه توسل به همه‌پرسی در قانون اساسی پیش‌بینی شده، اما انجام آن در فرانسه تاکنون امری استثنائی بوده است.

با ورود جنبش اعتراضی موسوم به جلیقه‌زردها در پاییز ۲۰۱۸، به مسائل و مشکلات عمومی، شرایط در جامعه فرانسه تغییر کرد. این جنبش که بیش از یک سال ادامه داشت و زمینه ادامه آن همچنان وجود دارد، نسبت به فرایند تدوین قانون در سطح ملی معترض بود. جنبش به مشارکت شهروندان نه تنها در تنظیم و تدوین قانون، بلکه به انجام «همه‌پرسی به ابتکار و پیشنهاد شهروندان» اعتقاد داشت. براساس این نوع همه‌پرسی، شهروندان می‌توانند در هر زمان، قانون مصوب مجلس که دیگر کارآمدی ندارد و روزآمد نیست را زیر سؤال برده و تقاضای بازبینی کنند.

رئیس‌جمهور فرانسه، با اطلاع از پیشنهاد معترضان، تلاش کرد از طریق پیش‌بینی و تدارک زیرساخت لازم برای مشارکت مردم در برنامه‌های مختلف مانند تغییرات اقلیمی، آنانازی، خودکشی مساعدت شده و... به مطالبات معترضان پاسخ دهد، زیرا متوجه شده بود که جامعه فرانسه از دموکراسی انتخابات محور دوره‌ای به دموکراسی مستمر افکار عمومی محور گام برداشته است.

۱. جهت اطلاع بیشتر ر.ک: شیرینی، عباس، سیاست‌گذاری جنایی از کنترل درونی تا کنترل بیرونی جرم، فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۳، آذر ۱۳۹۷؛ عامری ثانی، امیرکیا، سیاست‌گذاری جنایی جمهوری اسلامی ایران در اسناد بالادستی، نشر میزان، ۱۴۰۳؛ اسکات دکروین رایت، جرم‌شناسی و سیاست‌گذاری عمومی، ترجمه حمید رضا ملک محمدی، نشر میزان، ۱۴۰۳.

بدین سان، «دموکراسی»، یعنی قدرت ملت محور، جای خود را به «دوکسوکراسی»^۱، یعنی «قدرت افکار عمومی محور»، سپرده است. ۲. از این رو، در کنار تدوین و تدارک دولتی سیاست‌های عمومی، مشاوره‌های مردمی از طریق همه‌پرسی و گفتگوهای ملی ضروری نمود. بر این اساس، از یک سو به تدوین سیاست‌های عمومی توسط دولت و از سوی دیگر، به نقش مشاوره‌های شهروندان در تدارک این سیاست‌ها در حقوق فرانسه پرداخته می‌شود.

اهمیت پرداختن به کنشگران سیاست جنایی فرانسه در مقاله حاضر، بدین جهت است که نظام کیفری ایران و فرانسه جزو خانواده حقوق نوشته مبتنی بر کد (قانون مجازات و قانون آ.د.ک) هستند. قانونگذار ایران از دیرباز در حوزه اصول و نهاد های حقوق کیفری عمومی، شیوه های شخصی سازی مجازات، از جمله معافیت کیفر، تعویق صدور حکم؛ نظام نیمه آزادی... و نیز در حوزه آ.د.ک از حقوق فرانسه به نوعی الهام می گیرد. افزون بر این، ایران و فرانسه هر دو -البته با تفاوت‌هایی- دارای نظام جمهوری هستند. لذا بررسی فرایند سیاست گذاری جنایی و کنشگران آن در فرانسه می تواند در مطالعات تطبیقی و تحولات کیفری رهگشا واقع شود.

در این مقاله، با وجود تفاوت در ماهیت سیاسی دو جمهوری، به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که فرانسه در حوزه سیاست گذاری جنایی چگونه اقدام می کند؟ آیا قرابت‌هایی بین سیاست‌گذاران و سیاست‌گذاری بین دو کشور به چشم می خورد؟ میزان پابندی این نظام حقوقی به اعمال و اجرای هنجار های بین المللی در سیاست جنایی داخلی چگونه است؟ اگر چه در فرانسه کنش گران داخلی طراح اصلی لوایح قانونی کیفری اند، اما این کشور به عنوان عضو شورای اروپا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل، نمی تواند نسبت به کنش گران بین المللی بی تفاوت باشد. در حقوق فرانسه، در صورت تعارض میان مقررات بین المللی و قوانین داخلی، اولویت اجرایی، از نظر سلسله مراتب، با رعایت مقررات بین المللی است. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و حمایت از آزادی‌های بنیادین که به تصویب قوه مقننه این کشور رسیده و نیز آرای دیوان اروپایی حقوق بشر، در دادگاه‌های این کشور، مستقیماً قابل استناد است و قاضی تکلیف دارد عدم مغایرت قوانین و مقررات کیفری داخلی با معاهدات را کنترل کند. در این مقاله به روش مطالعه موردی نخست به گونه‌شناسی کنشگران سیاست جنایی فرانسه (الف) و سپس به موضوع مشارکت شهروندان در تنظیم و جهت‌گیری‌های سیاست جنایی این کشور (ب) پرداخته شده است.

الف: گونه شناسی کنش گران سیاست گذاری جنایی

سیاست گذاری جنایی بر اساس مدل حاکم، کنش گران متنوع داشته و تا حدود زیادی می تواند سبک زندگی شهروندان را تحت تأثیر قرار دهد. در برخی مدل‌ها، دولت تلاش می کند (Delmas-Marty, 1983: 177) در کلیه امور مداخله کرده و برنامه‌هایی در پوشش «خیر عمومی» برای شهروندان تعریف کند که اساساً میزان برآورد موفقیت آن معلوم نیست.

بدین ترتیب، مداخله کنش گران مختلف و متنوعی را در تنظیم و تدوین سیاست جنایی در فرانسه، شاهد هستیم، هر چند نمی توان نقش دقیق هر کدام در تنظیم یک سیاست را تعیین کرد. همین مسأله فرایند تصویب یک قانون را کند و پیچیده می کند، فرایندی که چه در مرحله تنظیم یک لایحه از طرف دولت و یا تنظیم یک طرح از سوی مجلس وجود دارد. بدین سان، می توان دو دسته از

۱. Doxocratie. یعنی نظام اجتماعی-سیاسی که در آن افکار عمومی به طور مستقیم بر تصمیمات حاکمیت تأثیر می گذارد. ژاک ژولیارد نویسنده کتاب افکار عمومی به عنوان ملکه جهان، توضیح می دهد فرانسه در حال ورود به عصر دموکراسی افکار عمومی است. لذا انتخابات دیگر تنها ابزار بیان اراده عمومی نیست و رقابای قدرتمندی چون رفراندوم، نظرسنجی، رسانه، اینترنت و تظاهرات پیدا کرده است. همان طور که در قرن نوزدهم، رأی گیری موقعیت برجسته ای در امور عمومی پیدا کرد، در قرن بیست و یکم نیز باید به افکار عمومی همان جایگاهی اعطا کرد.

Jacques Julliard, La Reine du monde: Essai sur la démocratie d'opinion, 2009, Éd: Flammarion, le Figaro, 2 mars 2020.

۲. استاد گسن از چهار نوع سیاست جنایی نام می برد: ۱- سیاست جنایی عوام پسند (دمگژیک). یعنی تدارک و تدوین قانون کیفری برای خوشامد افکار عمومی، بویژه در آستانه انتخابات؛ ۲- سیاست جنایی ایدئولوژیک یعنی تدارک و تدوین قانون کیفری جزمیت محور ۳- سیاست جنایی عقلانیت محور؛ ۴-

سیاست جنایی جرم شناسی محور (سیاست جنایی علمی). (Gassin, Raymond, la criminologie et les tendance modernes de la politique criminelle, RSC, 1991, p. 265)

کنشگران را شناسایی کرد. دسته نخست که نقش اساسی در سیاست‌گذاری جنایی و ساخت سیاست جنایی دارند را می‌توان «کنش‌گران تعیین کننده» و دسته دوم که نقش کم‌رنگ‌تری دارند را «کنش‌گران فرعی - با پیرامونی» نامید. براین اساس، کنش‌گران نظام تصمیم‌گیری مرکزی، نقش اساسی در گزینش موضوعات و تبدیل آن به مسئله اولویت‌دار دارند.

الف.۱: کنش‌گران تعیین کننده

استاد دلماس - مارتی در کتاب نظام‌های بزرگ سیاست جنایی^۲ مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، اداری و جامعه‌ای را شناسایی کرد که در یک مدار ناپیوسته با یکدیگر تعامل دارند. لذا تعریف اهداف یک سیاست و تعیین آن به عنوان انتخاب سیاسی در زمان مشخص، در یک فرایند بسته و انتزاعی صورت نمی‌گیرد؛ زیرا، در پس هر جریان، کنشگران عینی وجود دارند که برای تغییر مسیر سیاست جنایی به سمت منافع خود، مبارزه می‌کنند. مسأله زمانی پیچیده‌تر می‌شود که نهادهای فراملی نیز در تعیین خط‌مشی سیاست‌های عمومی از جمله درباره بزهکاری ایفای نقش می‌کنند. (Muller-rappard, 1985:397) به عنوان مثال، از حدود ۵۰ سال پیش به این سو، شورای اروپا^۳ مداخله در تمام امور مربوط به جریان زندگی داخلی کشورهای عضو، علاقه نشان داده است.^۴ نتیجه فعالیت این شورا تهیه و تدوین مجموعه‌ای از قواعد، منشور و کنوانسیون‌هایی بوده که همکاری بین کشورهای عضو را تسهیل کرده است. از جمله آن‌ها کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی و تأسیس دیوان اروپایی حقوق بشر است که طبق آن، هر شهروند کشورهای عضو در صورتی که معتقد باشد حقوق او توسط دولت متبوع نقض شده است، می‌تواند با شرایطی علیه آن دولت در دیوان شکایت کند. بدین سان است که شورا، به طور کلی و دیوان به طور جداگانه، در طول ۵۰ سال اخیر در جهت دهی سیاست جنایی دولت‌ها نقش عمده ایفا کرده است. در کنار شورای اروپا، اتحادیه اروپا وجود دارد. ۵ اتحادیه^۵ از طریق تنظیم و ابلاغ دستورالعمل و اصول راهبردی، دولت‌ها را به اصلاح قوانین کیفری داخلی دعوت می‌کند. این دستورالعمل‌ها ارزش فراملی دارد و بلافاصله در حقوق کیفری داخلی اجرا می‌شود.

در سطح جهانی نیز باید به سهم سازمان ملل در سیاست‌گذاری جنایی کشورها اشاره کرد که نقش آن در هماهنگ‌سازی مقررات ملی در حوزه سیاست جنایی قابل انکار نیست. در همین راستا باید به کنگره‌های پنج‌سالانه پیشگیری از جرم و اصلاح بزهکاران اشاره کرد که اولین آن در سال ۱۹۵۵، بزهکاری کودکان و نوجوانان و زندان را بررسی کرد. ۷ در این کنگره، تحت تأثیر

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: نیازپور، امیرحسین، **کنش‌گران دولتی سیاست‌گذاری حقوقی**، در: جنیدی، لعیا و نیازپور «امیرحسین»، دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی، انتشارات معاونت حقوقی رئیس‌جمهور، چاپ دوم، ۱۴۰۰، ص ۷۹۳ و بعد.

۲. رک: دلماس - مارتی، می‌ری، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، نشر میزان، تهران، چاپ پنجم، ۱۴۰۲.

3. le Conseil de l'Europe.

۴. جهت اطلاع بیشتر رک: دلماس - مارتی، می‌ری، **به‌دنبال حقوق جزای مشترک اروپایی**، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۱۵، شماره ۲۱ بهمن ۱۳۷۶. فصل دوم از بخش دوم کتاب نظام‌های بزرگ سیاست جنایی اثر شادروان دلماس مارتی به موضوع الزامات فراملی (بین‌المللی) پرداخته است.

۵. رک: دولاکوستا، خوزه لوییس، **سیاست جنایی اروپا: نمونه‌ای از بین‌المللی شدن حقوق کیفری در سطح منطقه‌ای**، در: علوم جنایی - مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری، انتشارات سمت، تهران، چاپ هفتم، ۱۳۹۶، ص ۶۷۴ و بعد.

۶. شورای اروپا در سال ۱۹۴۹ تأسیس شد و در حال حاضر ۴۶ کشور عضو آن می‌باشد. این شورا به عنوان سازمانی مجزا از اتحادیه اروپا، دارای نهادها و ساختار عملکردی مخصوص به خود است. نقش آن دفاع از حقوق بشر و دموکراسی است که در بیش از ۲۰۰ معاهده و به‌ویژه توسط کنوانسیون اروپایی حقوق بشر تضمین شده‌اند. شورای اروپا در استراسبورگ مستقر است و از چندین نهاد مختلف از جمله کمیته وزیران و مجمع پارلمانی تشکیل شده است. اتحادیه اروپا یک انجمن داوطلبانه از کشورهای اروپایی است (در حال حاضر ۲۷ کشور). این اتحادیه از لحاظ حقوقی از زمان معاهده ماستریخت وجود دارد و تا به امروز یک سازمان منحصر به فرد محسوب می‌شود. کشورهای عضو بخشی از اختیارات خود را به نهادهای آن واگذار کرده‌اند.

۷. جهت اطلاع بیشتر رک: نجفی ابرآبادی، علی حسین، **سیاست جنایی سازمان ملل متحد**، مجله تحقیقات حقوقی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۸، ۱۳۷۴، ص ۲۸۷ و بعد.

اندیشه‌های دفاع اجتماعی نوین به دولت‌ها توصیه شد که سیاست جنایی‌ای را برگزینند که بر محور حمایت اجتماعی از کودکان، فردی‌سازی پاسخ‌های کیفری و همچنین انسانی‌سازی محیط زندان^۱ متکی باشد.

بدین‌سان این نهادها، هماهنگ‌سازی سیاست‌های جنایی دولت‌ها را از طریق تدوین و معرفی قواعد حداقل و چارچوب‌های مرجع، به پیش می‌برند، قواعد حداقلی که بعدها به مناسب در سیاست جنایی ملی لحاظ می‌شود. این در حالی است که فضای سایبر به‌طور کلی و شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌طور خاص، در سال‌های اخیر، فرایند کلاسیک تدوین قواعد حقوقی را زیر سؤال برده و در اصلاح قوانین موجود و یا تنظیم و تصویب قواعد جدید به‌طور جدی تأثیرگذار بوده‌اند. (Enguéléguélé, 1998:277)

الف.۱.۱: کنش‌گران تنظیم لوایح قانونی

تدارک و تدوین سیاست جنایی در فرانسه اصولاً در اختیار و صلاحیت وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و ادارات مرکزی است. علاوه بر این، سازمان‌های مشورتی نیز وجود دارند که در فرایند تنظیم لایحه قانونی نیز اظهارنظر می‌کنند. ادارات مرکزی پس از تصویب در مجلس نیز از طریق تهیه و ابلاغ بخشنامه‌های اجرایی و دستورالعمل‌ها به سیاست جنایی جهت می‌دهند.

۱. ادارات مرکزی

ادارات مرکزی از اهمیت بسیار زیادی برخوردارند؛ به طوری که می‌توان از نقش کلیدی دفاتر وزارتخانه‌ها در تنظیم پیش نویس لوایح سخن به میان آورد.

۱.۱: ساختار دفاتر مرکزی

ساختار سازمانی وزارتخانه‌های مرتبط با حوزه سیاست جنایی یک‌دست نیستند. به‌عنوان مثال، در وزارت دادگستری فرانسه دو بخش کلان وجود دارد. نخست، بخش امور مدنی که در زمینه تهیه مقررات مدنی صلاحیت عام دارد و سپس بخش امور کیفری که بر لوایح کیفری تنظیم شده در سایر وزارتخانه‌ها و لوایح تنظیمی خود وزارت دادگستری نظارت دارد. البته از سال ۱۹۹۶ ترکیب این ساختار تغییر کرده است.

۱- اداره حقوق کیفری و حقوق بین الملل که متولی تهیه لوایح در زمینه کیفری و هماهنگی تحقیقات در زمینه جرم‌شناسی، حقوق کیفری و ارزیابی سیاست‌های قضایی است؛

۲- اداره دعوی، پرونده‌های کیفری و عفو که مسئول پیگیری اجرای مقررات مربوط به پلیس قضایی و دادسراها است.

۳- اداره امور اقتصادی و مالی و مبارزه با جرایم سازمان‌یافته که وظیفه تهیه پیش‌نویس قوانین مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته را بر عهده دارد.^۲

سه دفتر، ذیل اداره نخست فعالیت دارد که مشتمل است بر: «الف» دفتر مقررات کیفری عمومی؛ «ب» دفتر معاضدت کیفری بین‌المللی و کنوانسیون‌ها و «پ» دفتر مطالعات.

ذیل اداره دوم نیز پنج دفتر فعالیت دارد.

۱- دفتر پلیس قضایی که رسالت کنترل دقیق پلیس قضایی را بر عهده دارد.

۲- دفتر عدالت کیفری و آزادی‌های فردی

۱- دفتر مقابله با تروریسم و حمایت از مصالح اساسی ملت

۲- دفتر حمایت از بزه‌دیدگان و پیشگیری از جرم

۳- دفتر عفو و اجرای مجازات‌ها

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: نجفی ابرنآبادی، علی حسین، زندان؛ در مانگاه بزهکاری و بزهکاران؟، دیباچه در: بولک، برنار، کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی، انتشارات مجد، چاپ نهم، ۱۴۰۰، ص ۸ و بعد.

۲. البته در سال ۱۹۹۳ یک دفتر مرکزی پیشگیری از فساد نیز زیر مجموعه آن ایجاد شده بود.

ذیل اداره سوم نیز سه دفتر فعالیت می کند.

۱- دفتر سیاست جنایی و قوانین کیفری در زمینه اقتصادی، مالی، مالیاتی و اجتماعی

۲- دفتر مقابله با جرایم سازمان یافته و پولشویی

۳- دفتر سلامت عمومی، حقوق اجتماعی و محیط زیست.

هماهنگی دفاتر مختلف بر عهده دفتر وزیر دادگستری است. بدین ترتیب، جایگاه و نقش دفتر وزیر در تنظیم پیش نویس لوایح، اساسی است. گفتنی است اقدامات ابتکاری برخی از وزیران دادگستری در جهت دهی به سیاست جنایی تعیین کننده بوده است. به عنوان مثال، نقش آقای آلن پرفیت^۱ در تصویب قانون امنیت و آزادی و نقش آقای روبر بدنتر^۲، در تصویب قانون لغو اعدام در سال ۱۹۸۱ قابل انکار نیست. در هر حال، این نهاد به عنوان یک مرکز راهبردی در تعریف سیاست جنایی و تدوین لوایح قانونی مربوط و نیز در تنظیم آیین نامه ها و بخشنامه های مرتبط با اجرای قوانین مطرح نقش ایفا می کند.

۱.۲: فرایند تنظیم و تدوین لوایح-طرح قانونی

لایحه یا طرح قانونی در فرانسه معمولاً از سه بخش تشکیل می شود؛ نخست، مصوبه راجع به معرفی طرح یا لایحه، با تأکید بر سازمان های تهیه کننده و نهادهای مورد مشورت؛ دوم، مقدمه توجیهی و در نهایت، بر اساس قانون ۱۵ آوریل ۲۰۰۹، سند مطالعه پیماد های اجرای قانون، به ویژه آثار اقتصادی، مالی، اجتماعی و زیست محیطی، حدود انطباق آن با اسناد اروپایی و چگونگی اجرای آن.

تهیه لایحه قانونی، بی گمان مستلزم تبادل نظر بین وزارتخانه های مختلف است. البته باید بین دو وزارتخانه قائل به تفکیک شد. دسته نخست، وزارت دفاع که فقط در جریان تهیه یک لایحه قرار می گیرد و دسته دوم، مانند وزارت کشور، تلاش می کند تا ملاحظات مورد نظر خود را به تهیه کنندگان بقبولاند.

در وزارت دادگستری، دفتر امور کیفری به عنوان یک مرکز راهبردی اجتناب ناپذیر و تبادل دیدگاه ها و پیشنهادات دیگر نهادها، کوشش می کند نوعی همگرایی ایجاد نماید. به عنوان مثال، تصویب لایحه قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۹۷۰، مستلزم مداخله چند وازرخانه از جمله وزارت بهداشت و وزارت دادگستری بود (BERNAT de CELIS, 1992:54) به همین دلیل، نخست کمیسیون های بین وزارتی دیدگاه های مختلف را جمع و سپس دفتر امور کیفری وزارت دادگستری مسئولیت دارد وجه مشترک دیدگاه های مختلف را استخراج کند. به عنوان نمونه، در سال ۱۹۷۰ به دنبال افزایش اعتراضات مردمی نسبت به اقدامات خرابکاران، بخش (دفتر) امور کیفری وزارت دادگستری، پیش نویس قانون ضد خرابکاری را به وزارتخانه های کشور، آموزش و پرورش، اقتصاد و بازرگانی فرستاد. این پیش نویس، کیفر نقدی رفتار اشغال غیرقانونی اماکن و ایجاد مانع در رفت و آمد افراد را افزایش داده بود؛ در حالی که وزارتخانه های مسئول، خواهان توسعه جرم انگاری و کیفرگذاری و حتی پیش بینی نوعی مسئولیت کیفری جمعی بودند. دفتر نخست وزیر نیز پیشنهاد عنوان مجرمانه جدید «اقدام علیه امنیت دولت» را مطرح کرد که در نهایت وزارت دادگستری این پیشنهادات را افراطی تلقی نمود و کنار گذاشت.

برخی وازرخانه ها، گاه به طور استثنائی در راستای پیشبرد اهداف خود در یک لایحه قانونی، همایش ملی برگزار می کنند. به عنوان مثال، برگزاری همایش «شهرهای امن برای شهروندان آزاد»^۳ در سال ۱۹۹۷ که حاکی از چرخش رویکرد حزب چپ به سمت سیاست امنیت محور بود. در مواردی نیز نخست وزیر، به هنگام حضور در مجلس و دفاع از برنامه های خود، سیاست جنایی مورد نظر را اعلام و از آن دفاع می کند؛ اما، صرف نظر از مداخله وزارتخانه های مختلف، تهیه پیش نویس لوایح مرتبط با سیاست جنایی مستلزم مشارکت سازمان های مشورتی هم است. (Allinne, 2004:204)

1. Alain Peyrefitte

2. Robert Badinter.

3. Des villes sures pour des Citoyens libres.

۲.۲: سازمان‌ها، قضات عالی‌رتبه و اشخاص مورد مشورت

دولت در فرایند تهیه یک لایحه قانونی معمولاً نظر مشورتی دو دسته نهادها را اخذ می‌کند: از یک‌سو نهاد های دائمی و از سوی دیگر، نهاد های موقتی.

۱.۲.۱: سازمان‌های دائمی

سازمان‌های دائمی در واقع، مشمول آن دسته از سازمان‌هایی هستند که در نظام حکمرانی و سیاست‌گذاری، جایگاه ثابتی داشته و همواره نظر می‌دهند.

۱.۲.۱.۱: قضات عالی‌رتبه

قضات عالی‌رتبه دیوان، به‌طور سنتی به‌هنگام تهیه پیش‌نویس یک لایحه، از طرف بخش امور کیفری وزارت دادگستری مورد مشورت قرار می‌گیرند. مشورت فرصتی است برای اینکه قضات با تجربه جهت‌گیری لایحه و راه‌کارهای مطرح شده در آن را نقد و پیشنهادات احتمالی خود را ارائه کنند.

۱.۲.۱.۲: سندیکاها

سندیکاها به‌طور کلی به‌دنبال دفاع از منافع جمعی کارمندان، آموزگاران، کارگران و... در سطح ملی هستند. سندیکاها از سال ۲۰۰۷ به‌طور الزامی باید به‌هنگام تهیه پیش‌نویس یک قانون درخصوص روابط کارگر و کارفرما، استخدام، سن بازنشستگی، حقوق و آموزش حرفه‌ای آنان، طرف مشورت قرار گیرند.

در حوزه امور کیفری، نقش «انجمن فرانسوی قضات کودکان و نوجوانان» قابل ذکر است که در زمان تهیه پیش‌نویس قانون پیشگیری از جرم سال ۲۰۰۷^۱، به‌طور علنی نگرانی‌های خود را مطرح و هشدار داد تصویب این لایحه ممکن است به تولید بزهدار کمک کند. انجمن بر این نکته تأکید کرد که بازداشت کودکان و نوجوانان، آخرین راه کار باید باشد. بدین‌سان، تأثیر این انجمن‌ها در جهت‌گیری‌های سیاست جنایی چشمگیر است.

۱.۲.۱.۳: مراکز پژوهشی

در فرانسه دو نوع مراکز پژوهشی وجود دارد: یک دسته، وابسته به وزارتخانه‌ها و دسته دوم، مستقر در دانشگاه‌ها و «مرکز ملی پژوهش‌های علمی». ۲۰ وزارت دادگستری خود، از دو نهاد پژوهشی برخوردار است:

۱- مرکز پژوهش‌های جامعه‌شناسی حقوق و نهادهای کیفری که هم در انتشار نشریه «انحراف و جامعه» مشارکت دارد و هم مستقلاً گزارش‌ها و کتاب‌های پژوهش‌محور منتشر می‌کند.

۲- مرکز مطالعاتی بین‌رشته‌ای کودکان و نوجوانان که بر محور کودکان و خانواده متمرکز است. وزارت کشور نیز در سال ۱۹۸۹ مؤسسه مطالعات عالی امنیت داخلی را تأسیس کرد و به‌طور منظم نشریه «امنیت داخلی» را منتشر می‌کند. در کنار این نهاد، مؤسسه پژوهش‌های امنیت جاده‌ها نیز فعال است. در ارتباط با مراکز پژوهشی دانشگاهی می‌توان به «مرکز پژوهش‌های سیاست جنایی» اشاره کرد که در سال ۱۹۷۳ توسط «مارک آنسل» ایجاد شد و هر ساله نشریه «آرشیوهای سیاست جنایی» را منتشر می‌کند. علاوه بر این، مؤسسات جرم‌شناسی وابسته به دانشکده‌های حقوق قابل ذکر است که البته بودجه قابل توجه ندارند و بیشتر رساله‌های دکتری را منتشر می‌کنند. اگرچه اخذ نظر این مراکز پژوهشی اختیاری است، ولی مشورت با شورای دولتی الزامی و نظرات این شورا تعیین‌کننده است. (Borriceand, 1991:409)

۱.۲.۱.۴: شورای دولتی^۳

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: بن فیس، فیلیپ، تحولات اخیر حقوق کیفری اطفال فرانسه در پرتو قانون پیشگیری از بزهداری ۵ مارس ۲۰۰۷، ترجمه شهرام ابراهیمی، مطالعات پیشگیری از جرم، پاییز ۱۳۸۶، ص ۱۵۹؛ سیما مونت، سیلوی، جهت‌گیری‌های اخیر حقوق کیفری صغار فرانسه درباره قانون ۵ مارس ۲۰۰۷ راجع به پیشگیری از بزهداری. همین مجله و همین شماره.

2.C.N.R.S. Center National De La Recherche Scientifique.

3. Le Conseil d'État

تصمیمات ناظر به سیاست جنایی معمولاً موجب تغییر در محتوای مقررات شکلی و ماهیتی می‌شود. مشاوره با شورای دولتی شکلی نیست؛ شورای دولتی ضمن بررسی مطابقت لایحه قانونی با اصول حقوقی، بعضاً ایراداتی را مطرح می‌کند که می‌تواند دولت را با چالش مواجه کند. به عنوان مثال، شورا به هنگام بررسی نهاد «دوره تأمین» که طبق آن محکوم علیه از استفاده از برخی نهاد های ارفاقی مانند آزادی مشروط، تعلیق ... طی مدت معینی از دوره حبس محروم می‌شود، آن را مانع تحقق سیاست فردی سازی پاسخ های کیفری دانست.

۱.۲.۲: سازمان های موقتی

سازمان های موقتی که به صورت مقطعی در سطح نظام اجتماعی پدیدار می‌شوند را می‌توان به دو دسته «رسمی» و «غیر رسمی» تقسیم کرد.

۱.۲.۲.۱: سازمان های رسمی

منظور در واقع، کمیسیون و کمیته هایی هستند که نخست وزیر یا یکی از وزراء، خواه برای برآورد ماهیتی قانون موجود و یا برای پیشنهاد تنظیم لایحه قانونی جدید تأسیس می‌کند. به عنوان مثال، در فردای جنگ دوم جهانی و آزاد شدن فرانسه از اشغال آلمان ها، دولت کمیسیونی به ریاست استاد دُن دی یو دووابر(قاضی دیوان نورنبرگ) تشکیل داد تا همزمان اختیار تعقیب و تحقیق را به دادستان بدهد. این طرح سرانجام به دلیل تعرض به آزادی های فردی کنار گذاشته شد. نمونه دیگر، تشکیل کمیسیون روزآمدسازی قانون مجازات، متشکل از اعضای پارلمان و استادان حقوق در سال ۱۹۷۳ بود که به ابتکار رئیس جمهور وقت، آقای ژیسکار دِسْتَن و به ریاست آقای آلن پرفیت تشکیل و به تنظیم گزارش مشهور «پاسخ هایی به خشونت» منتهی شد.^۱ (Peyrefitte, 1981)

این گزارش در واقع پیشگیری را بر مجازات ترجیح داد و پیشنهاد تأسیس کمیته های پیشگیری استانی از جرم مطرح کرد. چند سال بعد، یعنی در ۱۹۸۲ به دنبال خیزش های اجتماعی در شهر لیون، به ابتکار نخست وزیر وقت و به ریاست ژیلبرت بُن مزون، کمیسیون شهرداری درباره امنیت ایجاد شد. حاصل گزارش کمیسیون این بود که پیشگیری نباید در انحصار پلیس باشد، ثانیاً پیش شرط اثربخشی پیشگیری از جرم و کیفردهی مجرمان، جذب، ادغام و یکپارچه کردن آنان در جامعه از طریق اشتغال است. وزارت دادگستری، کمیسیونی را به ریاست «استاد دلماس — مارتی» جهت نوسازی فرایند کیفری و انطباق آن با شرایط روز تحت عنوان «عدالت کیفری و حقوق بشر» در سال ۱۹۸۹ ایجاد کرد. در سال ۱۹۹۱ نیز با افزایش بزهکاری در شهر، گزارش پژوهش محوری تهیه شد که براساس آن، در ارتباط با بزهکاری شهری راه حل معجزه آسا وجود ندارد و پیشگیری باید به دغدغه اصلی در سیاست گذاری شهری تبدیل شود. گزارشی نیز در سال ۱۹۹۰، زیر نظر خانم استاد کریستین لاورژ درباره سیاست های ناظر به بزهکاری کودکان و نوجوانان تحت عنوان «پاسخ نظام مند، سریع و شفاف نسبت به رفتار مجرمانه» تهیه شد. از جمله پیشنهادات این گزارش این بود که دادستان ها در سیاست جنایی پرورشی در برابر بزهکاری کودکان و نوجوانان به کنشگران اصلی تبدیل شوند. تأسیس مراکز پرورشی فشرده که بعدها به «مراکز پرورشی بسته» تغییر نام داد، حاصل همین گزارش بود.

۱.۲.۲.۲: سازمان های غیر رسمی

کمیسیون های غیر رسمی واحدهایی است که در وزارت دادگستری با حضور کارشناسان رشته های مختلف جهت ارزیابی سیاست جنایی نسبت به یک موضوع مشخص و یا تهیه پیش نویس یک لایحه قانونی تشکیل می‌شود. به عنوان مثال، می‌توان به کمیسیون مشترک به ریاست استادان ژان کلود سوآیه و آندره دُوکک برای تهیه پیش نویس لایحه قانون امنیت و آزادی اشاره کرد. استاد سوآیه در سال ۱۹۷۸، برنامه اقدام را تنظیم کرد که براساس آن، پاسخ کیفری به خشونت باید تشدید می‌شود. رئیس جمهور و

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: محسنی، مرتضی «مترجم»، پاسخ هایی به خشونت، انتشارات گنج دانش، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷؛ نجفی ابرنآبادی، علی حسین، بزهکاری، احساس نا امنی و کنترل، مجله حقوقی دادگستری ۱۳۷۷ شماره ۲۲.

نخست وزیر وقت با استقبال از این برنامه، یک کمیته هفت نفره تشکیل دادند که دو دیدگاه متفاوت در آن حاکم بود. دیدگاه نخست، اصلاح قانون مجازات در پرتو اندیشه‌های دفاع اجتماعی نوین را مد نظر داشت و دسته دوم، معتقد به مقابله کیفری با جرایم و حفظ و تقویت جنبه تبیهی مجازات بودند. در نهایت گرایش دوم غالب شد؛ اما، با سرکار آمدن دولت به ریاست میتران و مجلس دارای گرایش سوسیالیستی در سال ۱۹۸۰، این قانون به حاشیه رانده شد.

۱.۲.۲.۳. بخشنامه‌ها

بخشنامه‌ها در سیاست جنایی از جایگاه مهمی برخوردار است؛ زیرا، اندیشه‌ها و آموزه‌های رسمی نهاد تنظیم کننده را تبیین می‌کند. برخی از بخشنامه‌ها بسیار جزئی و بر محور خاص متمرکز و برخی دیگر قلمرو وسیع‌تری را دنبال می‌کند. به عنوان مثال در حوزه مواد مخدر، بخشنامه‌های متعدد در فواصل زمانی مختلف، جهت‌گیری سیاست جنایی را تغییر داد. قانون ۲۴ دسامبر ۱۹۵۳ تأسیس مراکز درمان اعتیاد را پیش‌بینی و آن را جزء اختیارات قاضی قرار داد؛ بدین صورت که قاضی از فرد معتاد درخواست می‌کرد یک دوره ترک اعتیاد را طی کند، در غیر این صورت، تعقیب کیفری وی شروع می‌شد. وزارت بهداشت به منظور رفع کاستی‌های این مراکز و خارج کردن آن‌ها از رکود، بخشنامه‌های متعددی خطاب به فرمانداران با تأکید بر رویکرد پزشکی به مواد مخدر صادر کرد. وزارت دادگستری در همان روز، بخشنامه‌ای در همین راستا صادر و ابلاغ کرد؛ اما، سال بعد دادسراها به استناد بخشنامه دیگری مکلف شدند رویکرد بازدارندگی و مقابله را در پیش گیرند؛ اما، در پایان دهه ۱۹۹۰ کارآمدی پاسخ‌های جامعه‌ی نسبت به اعتیاد با محدودیت مواجه شد؛ به طوری که از سال ۱۹۹۵ سیاست بازگشت به کیفردهی در دستور کار قرار گرفت.

با توجه به پیامد‌های نامطلوب برای خانواده‌ها، مراکز آموزشی و حرفه‌ای تعاریف جدیدی از سیاست‌های عمومی راجع به اعتیاد در قالب بخشنامه‌ها ارائه و بر رویه‌های اجتماعی و بهداشتی تأکید شد. در خصوص بخشنامه‌های صادره در قلمرو گسترده‌تر که سیاست جنایی یک دوره خاص را تعریف می‌کند، می‌توان به بخشنامه ۲۱ اکتبر ۱۹۸۰ اشاره کرد که به دنبال به قدرت رسیدن حزب سوسیالیست (ریاست جمهوری و مجلس) و تعریف جهت‌گیری جدید سیاست جنایی دولت صادر شد. این گفتمان جدید شامل پرهیز از تورم جمعیت کیفری، تشدید مبارزه با جرایم اقتصادی و مالی، تمرکز بر پیشگیری اجتماعی از جرم، جبران خسارت بزه‌دیدگان و بازپذیرسازی اجتماعی مجرمان، همراه با طرح تدوین قانون جدید مجازات، اصلاح جزئی قانون آیین دادرسی کیفری و بازبینی حدود اختیارات پلیس، می‌شد.

اگرچه جایگاه و موقعیت ادارات مرکزی، سازمان‌های مشورتی و بخشنامه تعیین کننده است، اما اثر بخشی آن‌ها منوط به عبور از صافی و کنترل مجلس است.

الف. ۱.۲: تهیه طرح توسط نمایندگان مجلس

اغلب حقوقدانان فرانسوی معتقدند که مجلس در فرانسه، قدرت سابق را ندارد. عمده دلیل کاهش قدرت و اختیارات مجلس را به شرح ذیل مطرح می‌کنند:

از یک سو، معاهدات بین‌المللی از جمله قواعد و مقررات اتحادیه اروپا که به‌طور مستقیم در حقوق داخلی تأثیر می‌گذارد و قابل اجراست به مجلس قانونگذار تحمیل می‌شود و مجلس نمی‌تواند از توجه به آنها شانه خالی کند. از سوی دیگر، شورای قانون اساسی که بر رعایت اصول قانون اساسی از طرف مجلس نظارت می‌کند. اقدامات این نهاد به شکل‌گیری نوعی حقوق کیفری اساسی^۱ کمک کرده است.

گفتنی است امروزه نزدیک به ۹۰ درصد قوانین، نتیجه لوایح دولت است که معمولاً از صافی کمیسیون‌های مختلف وزراء و هیأت دولت عبور کرده است. مجلس هم حق اصلاح لوایح دولتی را دارد و هم می‌تواند خود، طرح یک قانون جدید را ارائه کند. به عنوان

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: نجفی ابرندآبادی علی حسین، بین‌المللی — اساسی شدن اصول حقوق کیفری، در: جنیدی، لعیا و نیازپور، امیرحسن «به کوشش»، دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی، انتشارات معاونت حقوق رئیس جمهور، تهران، چاپ دوم، ۱۴۰۰، ص ۲۹۴ و بعد؛ نجفی ابرندآبادی، علی حسین، درآمدی بر اساسی‌سازی حقوق کیفری، در: «گرچی، علی اکبر «به کوشش»، در تکاپوی حقوق عمومی — مجموعه مقالات، انتشارات جنگل، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۳، ص ۹۸۸ و بعد.

مثال، در خصوص لایحه قانون مجازات ۱۹۹۲، سه هزار پیشنهاد اصلاحی مطرح شد؛ اگرچه درباره موضوعات دارای جنبه سیاسی حساس مانند مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، به ستوه آوردن (روانی) جنسی افراد، به‌ویژه زنان و تروریسم، اختلاف نظر زیاد است، ولی در ارتباط با مواد محدودی مانند جرم در معرض خطر قرار دادن جان دیگری با رأی اکثریت تصویب شد. (Lazerges, 2000: 145).

فرایند بررسی لایحه بدین صورت است که قرائت اول متن در مجلس شورای ملی (پارلمان) و سپس مجلس سنا صورت می‌گیرد. در قرائت دوم، پس از رفع ایرادات، متن اصلاح شده مطرح می‌شود. اگر همچنان، اختلاف پابرجا باشد باز در مجلس‌های ملی و سنا قرائت می‌شود و این بار در صورت اصرار بر اختلاف، یک کمیسیون تلفیق متشکل از اعضای مجلس ملی و سنا تشکیل می‌گردد تا قبل از تصویب، نظر نهایی دهد. اگرچه رفت و برگشت متن بین دو مجلس معمولاً زمان‌بر است، اما امکان دارد دولت در برخی موارد، با وجود مخالفت مجلس ملی، با قدرت وارد شود و به اصل مشهور^۱ ۳-۴۹ متوسل گردد. با وجود این، برای آگاه کردن اعضای مجلس ملی از ابعاد مختلف یک لایحه و نهایی‌سازی آن، کمیسیون‌های متعدد و مختلفی تعیین می‌شود (Le Lain, 1994: 21) صرف‌نظر از کمیسیون‌های تحقیق که برای بررسی علل ناکارآمدی و یا سوء کارکرد یا حادثه در سازمان‌هایی مانند سازمان زندان تشکیل می‌شود، دو دسته کمیسیون در مجلس ملی یعنی از یک‌سو، کمیسیون قوانین و از سوی دیگر، کمیسیون کارشناسان، فعال است.

۱. کمیسیون قوانین

براساس قانون اساسی، طرح قانونی که به مجلس ملی و یا سنا تقدیم می‌شود، باید به کمیسیون مرتبط فرستاده شود. این کمیسیون متشکل از نمایندگان حقوقدان است که شخصاً یا با کمک کارشناسان، آن را بررسی می‌کنند. کمیسیون قوانین به‌طور فعال در شکل‌گیری و جهت‌گیری سیاست جنایی مشارکت دارد. با بررسی مشروح مذاکرات این کمیسیون‌ها استمرار تخصص‌محوری و حرفه‌ای‌گری را در مصوبات و گزارش‌ها می‌توان احراز کرد. معمولاً فراوانی حضور حقوقدانان و کارشناسان مجرب در مناسب مختلف عمومی در رأس این کمیسیون‌ها چشمگیر است. از دیگر ویژگی‌های این دسته، روابط آن‌ها با شبکه‌های تأثیرگذار در سیاست جنایی (Enguéléguélé, 1998: 348)، مانند سندیکاهای قضات، سندیکای وکیلان، سندیکای کارشناسان دادگستری است.

۲. کمیسیون کارشناسان

کمیسیون کارشناسان که هم می‌تواند نقش تأیید کننده داشته باشد و هم جهت نقد و اصلاح متن مورد استفاده قرار گیرد، در تعریف راهبرد کیفری موقعیت مهمی دارد.

۲.۱. کمیسیون کارشناسان در مقام تأیید

نفوذ اخلاقی افراد صاحب نظر و کارشناسان موضوع مشورت می‌تواند به تقویت موقعیت لایحه و توجیه اصلاحاتی که اعضای مجلس ملی مدنظر دارند، کمک کند. در واقع اعضای دعوت شده به لحاظ جایگاه و اقتدار علمی قاطع، مظهر خرد، دانایی و حکمت هستند. نمونه آن اظهار نظر رئیس دیوان عالی کشور در سال ۱۹۹۲ به مناسبت اصلاحات قانون آیین دادرسی کیفری بود. وی در این اظهار نظر از لایحه وزارت دادگستری، به‌ویژه از مقررات پیشنهادی در خصوص کنترل مرحله تحت نظر، به این دلیل که از کرامت انسانی متهمین دفاع می‌کرد، حمایت نمود. زیرا در این زمینه خلاء حقوقی وجود داشت. در همین راستا، خانم استاد دکتر دلماس - مارتی معتقد بود، در اصلاح قانون آیین دادرسی باید اختیارات قاضی تحقیق که هم‌زمان مجموعه صلاحیت‌ها و اختیارات پلیسی، تحقیقی و قضایی را در دست دارد، بازتعریف شود و در قلمرو برابری سلاح‌ها در مرحله تحقیق تعادل ایجاد گردد.^۲

۱. این اصل که در واقع از آن به عنوان سلاح دولت در مقابل پارلمان یاد می‌شود، به دولت اجازه می‌دهد، بدون نیاز به تصویب لایحه توسط نمایندگان، با طرح در هیات وزیران آن را مصوب کند.

۲. در ایران، نویسندگان لایحه اول قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، عنوان فصل اول را به تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول دادرسی منصفانه اختصاص داده بودند ولی قانونگذار در نهایت از یک‌سو، عنوان فصل اول را به دادرسی کیفری و اصول حاکم بر تغییر داد و از سوی دیگر، عبارت نخست ماده یعنی

۲.۲. کمیسیون کارشناسان در مقام نقد

برخی از استادان از حضور خود در کمیسیون ها برای جهت‌دهی به سیاست جنایی جاری استفاده می‌کنند. به عنوان مثال، استاد دلماس — مارتی به هنگام بررسی لایحه قانون مجازات، به این دلیل که متن برخلاف قوانین مجازات قبلی، به مسئولیت کیفری تصمیم‌گیران نپرداخته انتقاد کرد. وی درباره لزوم توجیه تصمیم قضایی اضافه کرد که اقتضای اصل شخصی سازی مجازات، تکلیف قاضی به توجیه تصمیم خود است. هم توجیه وصف کیفری انتخابی نسبت به رفتار متهم و هم توجیه و توضیح چرایی انتخاب نوع و میزان کیفر تعیینی. یکی از صاحب‌نظران روانشناسی در ارتباط با پیش‌بینی کیفر حبس ابد برای بزه‌کاران جنسی، با تأکید بر راه کار های پزشکی نسبت به این دسته، تأکید کرد که اعمال مجرمانه آن‌ها نوعی اختلال رفتاری قابل پیشگیری است؛ زیرا، افراد دارای اختلال رفتار جنسی ابتدا اعمال خفیف‌تر از تجاوز مرتکب می‌شوند. لذا این موضوع که میل جنسی غیرقابل کنترل صرفاً در مرحله گذر از اندیشه به عمل وجود دارد، نشان می‌دهد پیشگیری از چنین رفتارهایی ممکن است.

در عین حال، قوانین کیفری و آیین‌نامه‌های مربوط، باید منطبق با مجموعه هنجارهای حقوقی بالادستی یعنی اصول و مقدمه قانون اساسی، اعلامیه جهانی حقوق بشر و شهروند ۱۷۸۹ و اصول بنیادین حاصل از رویه و نظرات شورای قانون اساسی باشد. با توجه به اینکه قواعد و مقررات کیفری از بیشترین ظرفیت برای تعدی و تعرض به حقوق و آزادی فردی برخوردار است، شورای قانون اساسی تاکنون اصول متعددی در زمینه حقوق استخراج کرده است. از جمله می‌توان به اصل ضرورت و تناسب کیفر، اصل مسئولیت شخصی و شخصی بودن مجازات، اصل عطف به‌ماسبق نشدن قوانین کیفری شدید، اصل عطف به‌ماسبق شدن قانون کیفری خفیف اشاره کرد. تأثیرگذاری این شورا به حدی است که می‌توان از «پدیده اساسی سازی اصول حقوق کیفری» سخن به میان آورد (Favoreu, 1989:169)

ب.۱: کنشگران پیرامونی

برخی از کنشگران در تدوین سیاست جنایی نقش دارند، اما ابتکار عمل در دست آن‌ها نیست. این دسته نه تنها فرعی محسوب نمی‌شوند، بلکه خواه از طریق پاسخ به درخواست مشورت دولت و خواه با اقدام خاص خود، الهام‌بخش جهت‌گیری های سیاست جنایی و بعضاً مؤثر در تغییر جهت آن هستند.

این کنشگران را به‌طور کلی می‌توان به دو دسته: نظریه پردازان (استادان) و خبرگان رویه (قضات-وکیلان و ...) تقسیم کرد.

ب.۱.۱: نظریه پردازان

دانشگاهیان فرانسوی به عنوان تولید کنندگان اندیشه، در مقایسه با دیگر حقوقدانان، همکاری نزدیک‌تری با قدرت سیاسی دارند. اگرچه باید اذعان کرد که استادان امروزی رشته حقوق، برخلاف نسل گذشته، کمتر الهام‌بخش قانونگذار هستند. به عنوان مثال «کیفیات مخففه» در سال ۱۸۳۲ به‌طور مستقیم از اندیشه‌های استاد رسی الهام گرفته شد. (Bourdieu, 1986:64).

اگرچه حقوقدانان به‌طور کلی، به خاطر ملاحظه نظام حقوقی موجود، محافظه‌کارانه رفتار می‌کنند؛ اما حداقل برخی از صاحب‌نظران حقوق کیفری، نوعی رفتار منتقدانه نسبت به نظم موجود در پیش می‌گیرند. در واقع حقوقدانان کیفری، در بیشتر موارد با روی بازتری از همکاری با سیاستمداران استقبال می‌کنند تا بتوانند به حقوق کیفری جهت دهند. از آنجایی که کمیسیون‌ها متشکل از افراد مختلف اعم از وکیل، قاضی و... است، تعیین سهم دقیق حقوقدانان کیفری امکان‌پذیر نیست؛ اما، در هر صورت دانشگاهیان از ابزارهای متعددی جهت ایفای نقش در تدوین سیاست جنایی برخوردارند، مسأله‌ای که بعضاً موجب تضارب اندیشه‌ها و آموزه‌های آنان هم می‌شود.

دادرسی کیفری باید منصفانه و عادلانه باشد، را حذف و عبارت دادرسی کیفری باید مستند به قانون باشد جدید جایگزین آن کرد. ک: نجفی ابرندآبادی، آیین دادرسی کیفری: جدال قدرت-امنیت و حقوق-آزادیهای فردی، در: آیین دادرسی کیفری: بنیان‌ها، چالش‌ها و راهکارها - مجموعه مقالات همایش آیین دادرسی کیفری، انتشارات معاونت فرهنگی، اجتماعی و دانشجویی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، چاپ اول، تابستان ۱۳۹۵، ص

۱. ابزارهای ایفای نقش

آموزه‌های حقوق کیفری، علاوه بر امکان طرح در کمیسیون‌ها، می‌توانند صدای خود را از طریق نشریات، همایش‌ها و کتاب‌ها به گوش متولیان و تصمیم‌گیران سیاست جنایی برسانند.

۱.۱. نشریات حقوقی

نشریات حقوقی هر کدام در یک زمینه مشخص، محل انعکاس اندیشه‌های حقوقدانان است. به عنوان نمونه، نشریه‌های «تازه‌های حقوق کیفری»، نشریه «انحراف و جامعه» با جهت‌گیری عمدتاً جامعه‌شناختی، نشریه «زندان‌ها» با تأکید بر کیفر شناسی از جمله زندان شناسی، نشریه «علوم جنایی و حقوق کیفری تطبیقی» با تمرکز بر مطالعات کیفری تطبیقی و بین‌المللی و در نهایت نشریه «آرشیوهای سیاست جنایی» که به پژوهش‌های ملی و تطبیقی سیاست جنایی می‌پردازد.

۱.۲. همایش‌ها

همایش‌ها، نشست‌ها و گردهمایی‌هایی که توسط انجمن‌های مختلف جرم‌شناسی^۱ و حقوق کیفری^۲ در سطح منطقه‌ای یا ملی برگزار می‌شود، فرصت مناسبی جهت اظهار نظر علمی و بعضاً تهیه و صدور یک قطعنامه در این حوزه است. به عنوان مثال، دهمین کنگره بین‌المللی حقوق کیفری در شهر رم (۱۹۶۹)، که به نقش قاضی در تعیین و اجرای مجازات و تدابیر اختصاص یافت و یا کنگره شانزدهم آن (۱۹۹۹) به موضوع نظام‌های کیفری در مواجهه با جرم سازمان‌یافته پرداخت و قطعنامه‌ای جهت تشکیل یک کمیته با مسئولیت تدوین پیش‌نویس کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با جرایم سازمان‌یافته صادر کرد.^۳

۱.۳. کتاب‌ها

نخست، کتاب‌های درسی مطرح است که برخی نویسندگان معمولاً با رویکرد انتقادی می‌نویسند. کتاب‌های بحث برانگیز نیز وجود دارد که نویسندگان آن در نقد مقررات جاری تردید به خود راه نمی‌دهند و علناً در مقابل انتخاب قدرت سیاسی موضع‌گیری^۴ می‌کنند. کتاب‌های مرجع مانند جرم‌شناسی نوشته استاد رمون گسن^۵، درآمدی بر سیاست جنایی، اثر استاد لازرژ، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی نوشته استاد دلماس — مارتی^۶ و حقوق اروپایی و حقوق تطبیقی تالیف استاد ژان پرادل^۸ نیز همچنان پر استناد است.

۲. نقش آموزه‌ها

آموزه‌های کیفری را می‌توان در سه گروه دسته‌بندی و بررسی کرد.

۲.۱. آموزه‌های توضیحی - تفسیری

این دسته از آموزه‌ها به تفسیر حقوق کیفری و تعریف و تبیین چارچوب نظری متن یک قانون بر اساس اسناد پیرامونی موجود می‌پردازند. در اینجا نظریات علمی استادان به محل مواجهه بین دانش‌گامیان تبدیل می‌شود (Lazerges, 2003: 644). بنیان

۱ - جامعه بین‌المللی جرم‌شناسی.

۲ - انجمن بین‌المللی حقوق کیفری.

۳ - ک: اتنف، رونالد، نقش مطالعات و یافته‌های جرم‌شناسی در تحولات حقوق کیفری و سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تحقیقات حقوقی پاییز ۱۳۷۲ تا تابستان ۱۳۷۳ شماره ۱۳ و ۱۴.

۴ - به عنوان نمونه کتاب "دادگستری رو به افول اثر استاد ژان کلود سواپه"

۵ - بخش‌هایی از این کتاب توسط شادروان استاد مهدی کی‌نیا به فارسی ترجمه و به در انتشارات مجد به چاپ رسیده است.

۶ - برگردان این اثر به زبان فارسی به قلم استاد دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی صورت گرفته و چاپ دهم آن به همراه پنج دیباچه در نشر میزان با چاپ رسیده است.

۷ - این کتاب توسط استاد دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی به فارسی ترجمه و چاپ پنجم آن (به همراه چند دیباچه تفصیلی) در سال ۱۴۰۲ در نشر میزان به زیور طبع آراسته شد.

۸ - جلد نخست کتاب حقوق کیفری شورای اروپا توسط استاد دکتر محمد آشوری به فارسی ترجمه و در انتشارات خرسندیان به چاپ رسیده است.

نظری یک قانون مصوب را تبیین و به مناسبت، قانون مجازات جدید را نقد و میزان تأثیرپذیری پاسخ‌های کیفری به یک جرم از مطالعات علمی جرم‌شناختی، کیفرشناختی، بزه دیده شناختی را توضیح می‌دهد. به عنوان مثال، در جریان نشست یک روزه مؤسسه جرم‌شناسی پاریس، استاد گسن جهت‌گیری جدید سیاست جنایی فرانسه را به باد انتقاد گرفت. زیرا متن قانون مورد بحث توسط وزارت دادگستری و تحت فشار افکار عمومی تنظیم شده بود. نقد جدی استاد گسن این بود که تعیین خط‌مشی سیاست جنایی، نباید در دست حقوقدانان محض (جزمی) و مقامات سیاسی بی‌اطلاع از دانش جرم‌شناسی قرار گیرد؛ متن لایحه باید حاصل نتیجه مطالعات علمی باشد. این نشست یک روزه فرصتی برای طرفداران جنبش دفاع اجتماعی نوین بود که به‌طور علنی مخالفت خود را با متن لایحه تنظیمی وزارت دادگستری ابراز دارند.

۲.۲. آموزه‌های روزآمدسازی سیاست جنایی

تلاش برای نوسازی حقوق کیفری فرانسه سابقه طولانی دارد. از پایان جنگ دوم جهانی، استادان حقوق خود را موظف دیدند برای انطباق پاسخ‌های کیفری با بزهکاری کودکان و جوانان، حقوق کیفری نوینی را پایه‌ریزی کنند. به ابتکار وزیر دادگستری در سال ۱۹۴۶ چندین کمیسیون دفاع اجتماعی در شهرهای مختلف جهت بررسی اصلاحات جدید کیفری تشکیل شد. کمیسیون لواسور^۱ مأمور تهیه پیش‌نویس قانون بزهکاران دارای اختلال و کمیسیون ژان پنتاتل^۲ مسئول تهیه پیش‌نویس قانون کودکان و جوانان بزهکار شد (Levasseur, 1985:75).

۲.۳. آموزه‌های توجیه‌کننده

اساساً سیاست برای توجیه انتخاب خود نیاز به پشتوانه نظری دارد. این پشتوانه گاهی به صورت پایدار و مستمر و گاهی به صورت جزئی و موردی لازم است. اهمیت آموزه به‌ویژه در زمان تغییرات سیاست دو چندان می‌شود. به‌عنوان مثال، در سال ۱۹۸۱ روبر بدنتر، وزیر وقت دادگستری بنا داشت به شکل کارآمد از اندیشه‌های جنبش دفاع اجتماعی نوین در کمیسیون‌های اصلاحات قانون مجازات استفاده کند. وزیر دادگستری، در این برهه که به‌دنبال تحول در سیاست جنایی بود، از کمیسیونی با ریاست استاد ژاک لئوته، جهت اعتباربخشی سیاست کیفری مورد نظر خود استفاده کرد. بر همین اساس، کمیسیون بازنگری قانون مجازات، خود را موافق با سیاست کیفرزدایی گسترده در زمینه حقوق کیفری اختصاصی و قضایی کردن مرحله اجرای مجازات اعلام کرد. این کمیسیون اصلاحات مورد نظر را در راستای انسانی‌سازی سیاست جنایی دانست و آن را عناصر لازم سیاست جنایی انسان‌مدار تلقی کرد (Levasseur, 1991:9).

ب.۲: رویارویی آموزه‌ها

استاد دلماس — مارتی در کتاب نظام‌های بزرگ سیاست جنایی به خوبی نزاع‌های سیاسی که موجب تلاطم تاریخ حقوق کیفری شده را تبیین کرده است. اگر بخواهیم در یک بررسی تاریخی کارنامه سیاست جنایی نیم قرن اخیر در فرانسه را ارزیابی کنیم، می‌توان تقابل دو جبهه «دفاع اجتماعی نوین»، از یک‌سو و «جریان نئو کلاسیک» را، از سوی دیگر، به وضوح دید، بدون اینکه بتوان به‌طور دقیق برتری یکی بر دیگری را در یک دوره زمانی مشخص ثابت کرد.

۱. دفاع اجتماعی نوین

ظهور مکتب دفاع اجتماعی نوین به ابتکار مارک آنسل نتیجه یک فرایند آهسته بود. شناسنامه این جنبش با قطع رابطه و جدایی آن از مکتب دفاع اجتماعی گراماتیکا گره خورده است. در حالی که گراماتیکا حذف نظام کیفری و جایگزینی آن با راهبردهای خود انگیخته‌ی واکنش علیه جرم را توصیه می‌کرد، مارک آنسل با حذف حقوق کیفری مخالف بود، اگرچه آن را تنها ابزار مقابله با جرم نمی‌دانست. دفاع اجتماعی مارک آنسل به‌دنبال بنیان نهادن آموزه‌ای بود که حقوق کیفری، فراتر از یک فن، شامل سیاست جنایی مبتنی بر داده‌های علوم اجتماعی از جمله جرم‌شناسی باشد؛ سیاست جنایی که آغاز حرکت آن، پذیرش جرم، به‌عنوان یک عمل

۱. ریاست کمیسیون بر عهده استاد ژرژ لواسور بود.

۲. ریاست کمیسیون بر عهده استاد ژان پنتاتل بود.

اجتماعی و انسانی و نه صرفاً به عنوان یک پدیده مجرد حقوقی همراه با مجازات باشد. (Brunois 1991:6) بدین ترتیب، می‌توان دفاع اجتماعی نوین را به لحاظ ماهوی، نوعی رویکرد تحقیقی (پوزیتیویست) نو دانست که در آن کارکرد های کیفی‌دهی تغییر می‌کند. در این چارچوب، تعقیب کیفری و کیفر اولویت نیست؛ آنچه اولویت دارد، دفاع از بزهکار در برابر جامعه است؛ جامعه ای که هیچ‌وقت بزهکار را درک نکرده است. بدین ترتیب، دفاع اجتماعی نوین، جرم‌شناسی بزهکار محور را جایگزین جرم‌شناسی بزه مدار کرد. این مکتب، ظهور رشته جدیدی به نام سیاست جنایی را نوید داد که در چهار راه حقوق کیفری، جرم‌شناسی و کیفرشناسی قرار دارد. مکتب مارک آنسل، به دنبال توسل به علوم اجتماعی جهت شناخت واقعیت پدیده جنایی، پیشگیری از بزهکاری، انسانی‌سازی سیاست کیفری و علوم زندان بانی و توسعه همکاری‌های بین‌المللی در زمینه پژوهش‌های سیاست جنایی بود.

دفاع اجتماعی نوین در فرانسه، نزدیک به سه دهه، به عنوان مرجع الهام بخش اجتناب‌ناپذیر سیاست جنایی مطرح بود. در همین راستا، همانطور که قبلاً هم اشاره شد، «مرکز پژوهش‌های سیاست جنایی» در سال ۱۹۷۵ در پاریس راه اندازی شد که مارک آنسل تا پیش از فوت، ریاست آن را بر عهده داشت. اصلاحات متأثر از اندیشه‌های این مکتب در زمینه امور کیفری و زندان‌ها قابل انکار نیست.^۱ استاد گسن تأثیرگذاری این جنبش در حقوق فرانسه را از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۷۵ بررسی و آن را به دو دوره تقسیم کرده است.

نخستین موج، اثرگذاری این جنبش به سال‌های ۱۹۴۵ تا ۱۹۵۸ باز می‌گردد که اصلاحات متعدد، در قوانین ایجاد شد. ابتدا حقوق کیفری کودکان و نوجوانان از طریق تصویب‌نامه قانونی ۱۹۴۵ اصلاح شد. براساس اصول این تصویب‌نامه، کودکان کمتر از ۱۸ سال می‌توانند موضوع تدابیر مراقبتی قرار گیرند.^۲ پس از آن، نظام زندان‌ها به‌طور قابل توجهی براساس اندیشه بازپذیری‌سازی اجتماعی بزهکاران اصلاح شد و هدف کیفر حبس، اصلاح و بازپذیری بزهکاران اعلام گردید. مدتی بعد قانون ۱۹۵۲ بر جنبه اصلاحی و تربیتی آزادی مشروط تأکید کرد.

در حوزه آیین دادرسی کیفری دو دسته مقررات در انطباق با اندیشه‌های مکتب دفاع اجتماعی نوین وضع شد. از یک‌سو، لزوم تشکیل و بررسی پرونده شخصیت در فرایند کیفری و از سوی دیگر، تعلیق مراقبتی. گفتنی است مارک آنسل همیشه از اندیشه تفکیک مرحله احراز مجرمیت از مرحله تعیین و صدور کیفر دفاع می‌کرد تا در فاصله بین آن دو، فرصت اصلاح مرتکب فراهم شود. موج دوم از سال ۱۹۷۰ شروع شد. در این مرحله دامنه برخی از نهادهایی که تحت تأثیر مکتب دفاع اجتماعی همانند تعلیق ایجاد شده بود توسعه یافت و نهادهای جدیدی مانند کنترل قضایی ایجاد و البته کیفرهایی همچون تبعید به سرزمین‌های دور دست نیز حذف شد. با تلاش‌های وزیر وقت دادگستری، روبر بدنتر، اقدامی که مارک آنسل سال‌ها دنبال آن بود در سال ۱۹۸۱ محقق شد و آن عبارت از لغو مجازات اعدام بود. افزون بر این، توجه به حقوق بزه‌دیده رونق گرفت و چندین قانون پیاپی برای حمایت از بزه‌دیدگان تصویب شد. (Gassin, 1976:3)

در حوزه جایگزین‌های حبس و متنوع‌سازی زرادخانه کیفری، کیفرهای جدیدی تحت تأثیر کارگروه‌های زیر نظر مارک آنسل مانند خدمات عمومی و جزای نقدی روزانه پیش‌بینی شد. با این وجود، اندیشه‌های مکتب دفاع اجتماعی نوین باید خود را برای مبارزه با جریان‌های نو جرم‌شناسی (جرم‌شناسی انتقادی) آماده می‌ساخت. از یک‌سو جرم‌شناسی مارکسیست که مجازات را ابزار سلطه طبقه حاکم می‌دانست و از سوی دیگر، جرم‌شناسی تعامل‌گرا. به طور کلی جرم‌شناسی انتقادی، جرم را برساخته و مجرم را محصول رفتار قانونگذار می‌دانست. مکتب دفاع اجتماعی در برابر این جریان جدید یک راهبرد جدید (کیفرزدایی) پیشنهاد کرد. آنسل سه دلیل برای این راهبرد اعلام کرد:

۱. جهت اطلاع بیشتر رک: پرادل، ژان، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی برن‌آبادی، انتشارات سمت، تهران، چاپ سیزدهم، ۱۴۰۲.
 ۲. جهت اطلاع در خصوص تحولات مقررات ناظر به اطفال رک: ابراهیمی، شهرام، تحولات حقوق کیفری اطفال در فرانسه در پرتو قانون «عدالت کیفری کودکان و نوجوانان»، تحقیقات حقوقی شهید بهشتی، پیاپی ۱۰۲، تابستان ۱۴۰۲؛ ابراهیمی، شهرام، مدل‌های مدیریت بزهکاری کودکان و نوجوانان با تأکید بر نوآوری‌های ماهوی و شکلی «قانون عدالت کیفری کودکان و نوجوانان فرانسه»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دوره ۵۳، شماره ۱، شهریور ۱۴۰۲.

الف) ناکارآمدی کیفر و ناتوانی سیاست‌های کلاسیک بازپذیرسازی بزهکاران باید ما را به سمت کنار گذاشتن زندان بلند مدت، به عنوان یک راه کار هدایت کند. البته می‌توان زندان کوتاه مدت را به عنوان نوعی شوک تند و کوتاه به مجرم حفظ کرد.^۱

ب) باید به نوعی از جایگزین حبس متوسل شد که حمایت از بزده‌دیده را نیز تامین می‌کند.

ج) دلیل آخر، اینکه دفاع اجتماعی خاستگاه حقوق بشری هم دارد. پارادایم حقوق بشر به لحاظ شکلی در پی هماهنگ‌سازی نظام‌های آیین رسیدگی کیفری، حمایت بیشتر از حقوق افراد درگیر در فرایند کیفری است و نیز به دنبال استخراج و حفظ اصول کیفری ماهوی مندرج در اسناد جهانی و منطقه‌ای و مدرن‌سازی حقوق کیفری داخلی و کاستن از خشونت آن است. انعکاس این دیدگاه را می‌توان در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۹۹۲ یافت. در این قانون و کلا اجازه یافتند در مرحله تحت نظر نیز حضور داشته باشند.

۳. مکتب نئوکلاسیک

نقد اساسی به مکتب نئوکلاسیک این بود که بر عقل‌گرایی افراطی، تمرکز بر مطالعه جرم به جای مجرم و نگاه انتزاعی به مرتکب متمرکز است؛ اما، نئوکلاسیک معاصر با فاصله از این دیدگاه، ضمن تأکید بر رعایت انسانیت بزهکار، در پی حفظ کارکرد سزادهی و دفاع از جامعه بود. این مکتب معاصر، دو جریان اصلی داشت. از یک سو، گرایش معتدل مورد نظر صاحب‌نظرانی چون استادان رمون گسن، ژان پردال و از سوی دیگر، گرایش تمامیت‌خواه افراطی به رهبری استادان دُکوک، سوآیه. جریان نئوکلاسیک معاصر در انجام اصلاحات متعدد در قانون مجازات، به‌ویژه از سال ۱۹۷۰ و نیز بستن راه نفوذ اندیشه‌های دفاع اجتماعی نوین، موثر واقع شد. قانون ۲۹ دسامبر ۱۹۷۲ راجع به مبارزه با آشکال جدید بزهکاری و نیز قانون مربوط به پیش‌بینی قاضی واحد از دیگر نمونه‌های تأثیر این جریان است؛ اما، مهمترین قلمرو اثرگذاری آن در حوزه ی زندان‌ها بود که با تأسیس مؤسسات جدید محل نگهداری زندانیان، سیاست نوینی را نوید داد.

ب.۲: کنش گران قضایی و پیراقضایی

حقوقدانان اهل عمل مانند قضات، وکلا و کنش گران پیراقضایی مانند پلیس و کارکنان زندان نیز در همه مراحل فرایند طراحی و تدوین سیاست جنایی مشارکت دارند.

۱- قضات

حضور و مشارکت قضات در تهیه پیش نویس قوانین در چند دهه اخیر اهمیت بیشتری یافته است. این دسته به طور سنتی به هنگام تنظیم پیش نویس توسط وزارت دادگستری مورد مشورت قرار می‌گیرند. به عنوان مثال، در ترکیب کمیسیون متولی تهیه و ارائه پیش نویس لایحه اصلاحات قانون تحقیقات جنایی، اکثریت با قضات بود. در آن کمیسیون ۱۱ قاضی، ۲ استاد دانشگاه و ۷ وکیل حضور داشتند. همچنین کمیسیون بازنگری قانون مجازات که در آن ۵ قاضی، ۲ استاد و ۲ وکیل عضویت داشتند. حضور قضات در نشریات حقوقی نیز پر رنگ بود. به عنوان نمونه از سال ۱۹۵۵ تا ۱۹۸۹ ۵۱٪ از کسانی که در نشریه علوم جنایی و حقوق کیفری تطبیقی مقاله می‌نوشتند قاضی و ۳۰٪ آنان دانشگاهی بودند.

در وزارت دادگستری نیز در عمل، قضات طرف مشورت بوده و هستند. وزیر دادگستری از بیم مخالفت اساتید دانشگاه با لوایح پیشنهادی، کمتر از آنان نظرخواهی می‌کند. اخذ نظر مشورتی سندیکای قضات نیز اخیراً رونق گرفته است. این سندیکا تمایل دارند به چالش‌های حقوقی رنگ و بوی سیاسی بدهند و از این طریق با تعریف یک نقش سیاسی برای قاضی، به طور فعال در فرایند تولد یک قانون نقش ایفا کنند. به عنوان مثال در باب مجازات، بر این اعتقادند که جنبه سزادهی و فردی شدن کیفر باید تقویت شود. یا اینکه انجمن حرفه ای قضات بر این باور است که سیاست جنایی باید با نوسازی اصول راهبردی قانون‌گذاری کیفری، در راستای بازدارندگی مجازات، به قطعیت و سرعت اجرای رای دادگاه باز گردد. به نظر اعضای انجمن زندان یک ضرورت است،

1. Sharp, Short, Shock.

رسالت دادگستری متفاوت با دیگر سازمانهاست. وظیفه دادگستری بیان و اجرای قانون و حل و فصل دعاوی است و نه مسئول حل سایر مشکلات مردم. این دسته، در واقع یک گفتمان سرکوبگر و امنیتی موردنظر نئوکلاسیک را دنبال می کنند.

۲- وکلا

وکلا نیز به سهم خود از طریق شرکت در کمیسیون های وزارت دادگستری به تدوین قانون و جهت گیری سیاست جنایی کمک می کنند. ضمن اینکه برخی از وکلای دادگستری نماینده مجلس نیز شدند و در کمیسیون قوانین مجلس حضور می یابند. برگزاری کنفرانس های متعدد توسط کانون های وکلا در خصوص جنبه های مختلف حقوق کیفری ماهوی و شکلی فرصتی است بر تأمل درباره سیاست کیفری. به اعتقاد کانون های وکلا، بحران دادگستری جدا از بحران اجتماعی موجود نیست. همچنانکه بزهکاری نشانه ای از سوء کارکرد سازمان ها و تشکیلات مختلف دولتی است.

۳- پلیس

پلیس البته به لحاظ ساختاری جزء قدرت مرکزی است و به طور سنتی تحت فرمان وزارت کشور است اما با این حال، وزارت دادگستری نیز جهت کنترل بهتر امور کیفری، بخش پلیس قضایی را در وزارت دادگستری راه اندازی کرده است. برخی از مقامات عالی پلیس نیز عضو کمیسیون اصلاحات قوانین در وزارت دادگستری هستند. البته در سالهای اخیر نقش سندیکای پلیس نیز پر رنگ تر شده و وزیر کشور نظر آنها در خصوص لوایح مرتبط با امنیت داخلی آنان را جویا می شود.

۴- کارکنان زندان

نیروی انسانی شاغل زندانها به شدت سازمان یافته هستند و سندیکای پر نفوذی دارند. این سندیکا در گذشته از راه حل های امنیتی دفاع می کرد و مخالف شدید تلطیف نظام زندانها بود امروز این نگرش تحت تأثیر تحولات علمی و نیز فشار جامعه مدنی بیرون از زندان، تغییر یافته است. در همین راستا رصدخانه بین المللی زندان در سال ۱۹۹۶ آغاز به کار کرد و فعالیت های آن در تغییر ذهنیت زندانبانان مؤثر واقع شده است. ضمن اینکه نمی توان تأثیر گروه مداخله در زندان که بدنبال اولین شورش زندانبانان به ابتکار میشل فوکو ایجاد شد را نادیده گرفت. این گروه نقش مهمی در تحول افکار عمومی مردم نسبت به زندان ایفا کرد. به طور کلی، امروزه سندیکای زندان حامی بزرگ بهبود شرایط زندانبانان است.

ب: مشارکت شهروندان^۱ در تنظیم و جهت گیری های سیاست جنایی

در فرانسه، اصل مشارکت شهروندان در تدارک و تدوین سیاست جنایی، به طور کلی و قانون، به طور خاص، در ماده ۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر و شهروند ۱۷۸۹ به رسمیت شناخته شده است. قانون اساسی فرانسه نیز در اصل ۳ مقرر داشته است حاکمیت ملی به مردم تعلق دارد که آن را از طریق «نمایندگان» و یا «همه پرسی» اعمال می کنند. اما مشارکت شهروندان اساساً غیر مستقیم و از طریق نمایندگان است. در واقع، شهروندان به طور مستقیم نمایندگان و سناتورها را انتخاب می کنند تا آنها به نوبه خود به قوانین رأی دهند. انتخاب داوطلبان قاعدتا بر اساس برنامه ی ارایه شده انجام می شود. بنابراین، شهروندان با انتخاب اکثریت، به انجام نوع خاصی از اصلاحات و قوانین رأی می دهند. با این حال، همیشه برنامه ها مطابق انتظار شهروندان پیش نمی رود. زیرا نمایندگان مجلس در چارچوب اصل آزادی عقیده، به تبعیت از رای دهندگان خود مقید نیستند (Liudger, 2010: 101). حال اگر مقامات منتخب به تعهدات مبارزات انتخاباتی خود احترام نگذارند، رای دهندگان نیز ماموریت خود را پایان یافته تلقی نمی کنند.

۱- همه پرسی

در فرانسه ۳ نوع همه پرسی وجود دارد: همه پرسی تقنینی، همه پرسی فراتقنینی، همه پرسی ابتکار مشترک.

الف) همه پرسی تقنینی

۱. جهت اطلاع بیشتر در این خصوص رک: رضوی فرد، بهزاد، سیاست جنایی در برابر بزهکاری های زیست محیطی، نشر میزان، چاپ نخست، ۱۴۰۱، ص.

این همه پرسى بر اساس اصل ۱۱ قانون اساسى به ابتكار رئيس جمهور و به پيشنهاده دولت يا مجلس انجام مى‌شود. بنا بر اين، در صورت درخواست مجلس يا دولت، رئيس جمهور مى‌تواند با هدف رآى دادن به قوانين مربوط به سازمندی قواى عمومى، اصلاحات اقتصادى و اجتماعى و تصويب معاهداتى كه مى‌تواند بر عملکرد نهادها تأثير بگذارد، همه پرسى ترتيب دهد. اين نوع همه پرسى چندین بار در جمهوری پنجم مورد استفاده قرار گرفت، به‌ویژه ژنرال دوگل نیز از آن برای كسب نظر مردم فرانسه درباره حفظ يا اعطاء استقلال به الجزایر استفاده كرد. (Dutoya, 2016:7)

(ب) همه پرسى قانون اساسى

این نوع همه پرسى بر اساس اصل ۸۹ به بازنگرى قانون اساسى مربوط مى‌شود. در واقع پس از اینکه مجلس ملی و سنا به بازنگرى رآى دادند، رئيس جمهور مى‌تواند برای درخواست تصويب به همه پرسى متوسل شود تا كنون يك بار در خصوص کاهش دوره هفت ساله ریاست جمهوری به پنج سال، از این نوع استفاده شده است.

(ج) همه پرسى ابتكار مشترك

بر اساس قانون نوامبر ۲۰۱۳ كه برای تکمیل اصل ۱۱ قانون اساسى تصويب شد، همه پرسى در صورتى برگزار مى‌شود كه ۵/۱ نمایندگان مجلس و ۱۰/۱ رآى دهندگان آن را درخواست کنند. این همه پرسى ممكن است مربوط به اصلاحات اقتصادى، اجتماعى و زیست محیطى و تصويب معاهده ای باشد كه بدون مغایرت با قانون اساسى، مى‌تواند تأثيراتى بر عملکرد نهادها داشته باشد در سال ۲۰۱۹، ۲۵۰ نماینده پارلمان مایل به سازماندهى این نوع همه پرسى در مورد موضوع خصوصى‌سازى فرودگاه پاریس بودند كه در يك لایحه پيش بينى شده بود.

۲- همه پرسى ابتكار مردمى

در این نوع همه پرسى، كسرى از رآى دهندگان مى‌توانند تصويب يك قانون را درخواست کنند. همه پرسى ابتكار شهروندى خواسته اصلی جنبش جلیقه زردها بود. فرایندى كه آنها پيشنهاده داده بودند راه اندازى نوعى دموكراسى مستقیم يا فوق دموكراسى بود كه به شهروندان اجازه مى‌داد برای تصويب يا نسخ يك قانون و حتى تغيير قانون اساسى با جمع آوری تعدادى امضا و بدون نیاز به موافقت مجلس و يا رییس جمهور، به نظر مردم رجوع كرد. رئيس جمهور جمهور با آگاهی از این تحول جامعه، خود خواستار يك بحث (گفتگوی) ملی بزرگ شد. در جریان جنبش جلیقه زردها، رئيس جمهور اعلام كرد، دولت قصد دارد در چارچوب يك گفتگوی بزرگ ملی، خواسته‌های فرانسوی‌ها را در چهار موضوع بررسی كند: «مسائل زیست محیطى»، «مالیات»، «دموكراسى و شهروندى»، «سازمان دولت و خدمات عمومى». این بحث در چند مرحله انجام شد:

- ارسال گزارش، شكایات و تبادل نظر بین شهروندان و شهرداران؛ - مناظره‌های محلی كه توسط شهرداران، انجمن‌ها و افراد، پیرامون سؤالات مطرح شده توسط دولت؛ - كنفرانس‌های ملی كه انجمن‌ها و اتحادیه‌های مختلف را گرد هم مى‌آورد... از جمله مهمترین پيشنهادهات شهروندان در این چارچوب عبارت بود از ممنوعیت تردد وسایل نقلیه آلاینده مراکز شهر، ممنوعیت روشنایی شبانه برخی فروشگاه‌ها و مهمتر از همه پيشنهاده جرم انگاری زیست زدایی (Ecocide) یعنی هر اقدامی كه باعث آسیب جدی زیست محیطى مى‌شود. (Dimitri, 2020:60).

نتیجه‌گیری

مشاهده فرایند طراحی و تدوین سیاست جنایی در فرانسه نشان مى‌دهد كه از يك سو كنفش‌گران فراوانی در آن حضور دارند و از سوى دیگر، اساس و بنیان يك قانون، خارج از مجلس تهیه و تنظیم مى‌شود، اگرچه اعضای پارلمان نیز مى‌توانند در محتوا و شكل تغییراتى ایجاد کنند. اما در این فرایند نقش گروه فشار كه از طریق جنبش‌هایی در تلاشند تا خواه به منتخبان محلی و اعضای پارلمان و خواه قبل از پارلمان، به نهادهای متولى تهیه پيش نویس و يا طراح سیاست كیفى، فشار وارد کنند. به عنوان مثال گروه اطلاع رسانی نسبت به زندانیان كه به ابتكار ميشل فوكو ایجاد شد و در هر لایحه يا طرح اصلاح ناظر به زندان‌ها فعالانه مداخله مى‌

کند و یا کشاورزان و کامیون‌داران که با اعتصاب و بستن جاده‌ها خیابان‌ها و حتی بعضاً فلج کردن کشور، صدای خود را به گوش تصمیم‌گیران سیاست جنایی می‌رسانند.

بدین سان، فرایند تنظیم لایحه یا طرح، چگونگی تصویب قانون، میزان رأی دهی به طرح یا لایحه به هنگام تصویب قوانین در مجلس پیچیده و طولانی است. هر یک از نهادها و کنش‌گران نیز مصالح و منافع مختلفی را دنبال می‌کنند. اما پس از تولد قانون، حیات قضایی، اجرایی و اجتماعی، افول یا مرگ یا بر عکس اثربخشی و آثار اجتماعی مثبت آن را نیز نباید فراموش کرد. فرایند کیفردهی نیز حاصل جدال کنش‌گران دولتی، از یک سو و کنش‌گران جامعه مدنی از سوی دیگر و نیز کنش‌گران پیراقضایی دولتی و غیر دولتی است. فرایندی که نتیجه‌ی آن حاصل کیفیت و کمیت ایفای نقش هر کدام از این کنش‌گران است. موضوعی که می‌تواند در مقاله جداگانه با تاکید بر حقوق ایران بررسی شود.

References:

- Allinne, Jean-Pierre, Gouverner le crime, Les politiques criminelles françaises de la révolution au XXIème siècle, Tome 2 - Le temps des doutes, L'Harmattan, 2004, p.204.
- BERNAT de CELIS, Jacqueline, Fallait-il créer un délit d'usage illicite de stupéfiants ? C.E.S.D.I.P, 1992, N 54, P.13
- BORRICAND, Jacques, La criminologie, enseignement et formation: pour quoi faire? Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, Genève, Vol. 44, n.4 (Octobre-Décembre 1991), p. 409.
- Bourdieu, Pierre, La force du droit, Eléments pour une sociologie du champ juridique, A.R.S.S n 64, 1986
- Borricand, Jacques, Du nouveau dans la fabrique de la loi en France, sous presse, 2024.
- Cimamonti, Sylvie, Le processus d'élaboration de la loi Sécurité-Liberté : loi du 2 février 1981, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1983, 540 p.
- Courant, Dimitri, La Convention citoyenne pour le climat, une représentation délibérative, Revue Projet 2020/5 (N° 378), p. 60
- Delmas-Marty, Mireille, Modèles et Mouvements de Politique Criminelle, Paris, Economica, 1983, p.177
- Ekkehart, Muller-rappard, Role et impact de la criminologie dans la collaboration interetatique et l'harmonisation des législations et pratiques penales nationales, notamment en europe, Revue internationale de criminologie et de police technique, 1985, p.397.
- Enguéguégué, Stéphane, Les politiques pénales (1958-1995) ; Éditeur(s), L'Harmattan, 1998, p.277
- Favoreu, L. « La constitutionnalisation du Droit pénal et de la procédure pénale, », in Mélanges A. Vitu, ed Cujas, 1989, p.169
- Julliard, Jacques, La Reine du monde: Essai sur la démocratie d'opinion, 2009, Éd : Flammarion
- Gassin, Raymond, l'influence du mouvement de la défense sociale nouvelle sur le droit pénal français
- Gassin, Raymond, la criminologie et les tendance modernes de la politique criminelle, RSC, 1991, p.265
- Hans-Liudger, Dienel « Les jurys citoyens : pourquoi sont-ils encore si rarement utilisés ? (Allemagne) », dans La démocratie participative inachevée. Genèse, adaptations et diffusions, Yves Michel et Adels, 2010, pp. 101-113.
- Lazerges, Christine, Hubert Delesalle, Parlement et parlementaires dans l'élaboration de la loi pénale, RSC 2000. 145
- Lazerges, Christine, Les conflits de politique criminelle, APC, 1984
- Lazerges, Christine La dérive de la procédure pénale. Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 2003, 03, pp.644.
- Le Lain, David, le code pénal au Parlement, Cahiers de la sécurité intérieure, 1994, p.21
- Levasseur, Georges, l'influence de Marc Ancel sur la législation répressive contemporaine, R.S.C., p.9
- Levasseur, Georges, L'élaboration d'un nouveau Code pénal français, P.U, A.M, 1985. p.75
- Marc Ancel tome 2 Etudes de sciences pénales et de politique criminelle page 3.
- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, Politique criminelle : des modèles aux mouvements, préface dans : Delmas-Marty, Mireille, Les grands systèmes de politique criminelle, traduit par Ali Hossein Najafi Abrandabadi, Éditions Mizan, Téhéran, quatrième édition, automne 2019, p. 45. [In Persian]

- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein, De la politique pénale à la politique criminelle, préface dans : Lazerges, Christine, Introduction à la politique criminelle, traduit par Ali Hossein Najafi Abrandabadi, Éditions Mizan, dixième édition, 2022. [In Persian]
- Peyrefitte, alain, Les chevaux du lac ladoga : la justice entre les extremes, Éd Plon, 1981R.S.C. 1991, p.6
- Razavi Fard, Behzad, La politique criminelle face aux délits environnementaux, Éditions Mizan, première édition, 2022, p. 190. [In Persian]
- Virginie Dutoya et Samuel Hayat, « Prétendre représenter. La construction sociale de la représentation politique », Revue française de science politique, n° 66, 2016/1, pp. 7-25
- Razavi Fard, Behzad, La politique criminelle face aux délits environnementaux, Éditions Mizan, première édition, 2022, p. 190

استناد به این مقاله:

ابراهیمی، شهرام، (۱۴۰۳)، « کنشگران سیاست جنایی؛ مطالعه موردی سیاست جنایی فرانسه»، پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره

۱۵، پیاپی ۳۰، صص. ۷-۲۵

Doi: 10.22124/jol.2024.26783.2452

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

